

Solti
Aranykulcsos Füzetek
1.

Szerkesztő
Petkes Zsolt és Zsidai Zsuzsanna

Városi legendák a Tételhegyről

1. Római kori kőfaragvány, Solt, Vécsey-kastély. Szentpéteri József felvétele

2. Római kori (?) kőfaragvány, Solt, Vécsey-kastély. Szentpéteri József felvétele

Lectori salutem!

Tételhegy maga a csoda! Ennek a solti polgárok számára közsímet mondanak az igazságáról minden erre tévedő könnyen megbizonyosodhat, hiszen csak annyit kell tennie, hogy fölkapaszkodik a Kárpát-medence egyik legalacsonyabb hegyére, a mindössze háromemeletnyi magassággal büszkélkedő „Tételhőgyre”. Annál nagyobb azonban az a mélység, amely a domb tetejéről a látogató szeme elé tárul.

Ha Solt felé nézünk, látjuk a templomtornyok ég felé kapaszkodó finom csúcsait. A Duna felől kibomló panoráma nyugaton a Dunántúl peremét hordozza, északnyugat felé a Pentele-híd csodás fehér ívét szemlélhetjük a húsz kilométeres távolságból ránk dőlő vasmű szürke sziluettjével. Körös-körül az egykori mocsárvilágot idéző solti síkság, keleten a Homokhátság dombos-vidéke vonzza a tekintetünket.

De nem csak a térben, az időben is elmerülhet az utazó! Szemeink előtt meglevenedik a réges-régi történelem. Amióta az ember letelepedett a környéken, a Duna árteréből kiemelkedő százhektáros földhalom mindig is kedvező helyszínéül szolgált a lakóhelynek, biztos menedéket nyújtott az itt erődítményt építő hatalmasoknak, lelki megnyugvást az egyházakba térőknek, és végső nyughelyet az egymást követő generációknak.

Emlékezetünk azonban nem mindig képes átfogni ezt a több ezer éves időbeli távolságot, ezért kénytelenek vagyunk az őskor tárgyi emlékeire, a középkor írott forrása-ira, az új- és legújabb kor szájhagyomány által megőrzött mondáira, meséire, modern korunk valós és néha elképzelt elemeket tartalmazó elbeszéléseire támaszkodni. A mai Solt mellett elterülő Tételhegy mindig is gazdag tárházát szolgáltatta a városi legendáknak. A mellékelt fotók megőrik az egykor volt épületeket, a róluk mesélő adatközlőket, a helyszínen egy történelmi emlékpark létesítését megcélzó *Castrum Tetel Program* támogatóit.

Kérem a kedves Olvasót, engedje meg, hogy a most induló *Solti Aranykulcsos Füzetek* lapjain egy csokorra valót átnyújtsak ezekből a feljegyzésekből és fényképfelvételekből – mindnyájunk okulására, és hogy általuk hiteles örökségként utódainkra hagyhas-suk az emlékeinket.

Solt–Rákospalota, 2013. október 23.

Szentpéteri József

Solti Aranykulcsos Füzetek
2013. évi 1. szám (SAF 1.)
Kiadja: Tételhegy Alapítvány
6000 Kecskemét, Vacsai köz 63/d
Honlap: www.castrumtetel.hu
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor elnök
Nyomdai előkészítés: Krónikás Bt.
Nyomda: Mátyus Bt., Dabas
ISSN 2064-3349

A kiadvány a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (Darányi Ignác Terv) támogatásával jelent meg.

Szemelvény Solt mezőváros elöljárójának feljegyzéséből

„A [város] Határában előforduló főb topographiai nevek: Tétel, ronaságon emelkedett hegy, jelenleg szántóföld, hajdan város hely mit a' földben lévő épület hely nyomai ,s kövek mutatnak, mellyhez félkör alakban mintegy fél órányi távolságra kézmű által készült halmok vannak: felfelé Szímahalom. rétes vizenyős, Kakasér által környezve, ettől keletre fél órányira Máriaháza pusztán víz állásos nagy ér mellett Bakóhalom, hol több emberi csontok találtak, onnét délkeletre szinte olly távolságra Vásár halom, innét délnek Miskahalom mindegyik a' nagyér mentében, ettől délnyugotnak Makahalom vizenyős mocsaras makaszéktől környezve, honnét szinte oly távolságra nyugotnak fekszik a' likas halom szinte a' nagyér mellett. ...

Kelt Solton Január 29n 1864. Értékes János. Bíró.”

Forrás: Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából. Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések. Szentendre, 1984. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattári Pesty Frigyes gyűjteményének 33. kötetéből közreadja Bognár András. Elektronikus megjelenítés: NKÖFOK Szerkesztőség, 2007.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek_oroksege/Bacs_kiskun_megye/pages/Pest_pilis_solt/007_pest_pilis_solt_90_119.htm

Részletek Soós Árpád: Solt nagyközség története. Paks, é.n. (1929) című tanulmányából

A legkorábbi tételdombi ásátásokról

„Az ásátásokat a közeli 6 km. távolságra fekvő Tétel dombon és környékén végezték, mely ásátások váratlan eredményekkel végződtek. Kétséget kizáróan be van igazolva, hogy e helyen rómaiak éltek nagy pompával, szép, faragott kőépületekben. E köveknek a Tételdombról nyoma veszett, ott egyetlen darabot sem lehet ma már találni, de annál többet az 1787 évben épített református templom alapzatában, falazatában. E templom kőanyaga mind e dombról hordatott be, melyek nagy része római írásokkal van telítve.

Ezen ásátásokat néhai gróf Teleki Gyula úr öméltósága, községünk pátronusa kezdeményezte és végeztette, a szentesi Múzeum igazgatójának vezetésével. Megállapított, hogy ez a hely a rómaiak idejében táborhely (Castrum) volt és Alba Eklézsiának neveztek. Ez alkalommal igazolódott be, hogy a Tételdomb mellett a mai Székesfehérvár máramarossziget-i országút közelében húzódott el a Pannoniából–Dáciába vezető országút. Beigazolták, ezt az út sorában talált sírok, melyekből római cserépedényeket emeltek ki, melyek egyrésze római pénzzel volt megtöltve, másiban állati, kakas stb. egész csontvázat találtak, mely csontvázak, ahogy levegőre kerültek, hamarosan porrá omlottak össze. A sírok sírkövekkel voltak ellátva, melyeken római felírások olvashatók és azokon kifaragott amforákból kifüggő szőlőfürtök láthatók. E sírok kövei közül 3 drb. klasszikus példány ma is látható gróf Teleki Gyula úr öméltósága révéri kastélya falában, mint dombormű beépítve. E sírokban a halottak ülő helyzetben voltak eltemetve, arcukkal keletnek néztek, tehát pogányok voltak. (Kívánatos volna, hogy szakértők ezeknek a sírköveknek az anyagát megvizsgálják és megállapítanak, hogy ezek Magyarország vagy Európa mely hegységéből valók). A rómaiak építéséről tesznek bizonyosságot azok a

1. Szánkózók a Tételhegy északkeleti oldalán. Ismeretlen szerző felvétele

2. A Farkas-tanya a Tételhegy délnyugati peremén. Ismeretlen szerző felvétele

3. Az egykori iskola épülete a Tételhegy délkeleti részén. Ismeretlen szerző felvétele

4. Barát Mária és Bólya Katalin a Tételhegyen. Ismeretlen szerző felvétele, 1960

1. Varga Csaba. Szentpéteri József felvétele, 2007

2. Madaras László és Németh József. Szentpéteri József felvétele, 2006

1. Alföldi László és felesége, Erzsike néni. Szentpéteri József felvétele, 2006

2. Kürti Péter és Szondi Miklós, a háttérben Füzi Péter. Szentpéteri József felvétele, 2006

1. Horváth József. Szentpéteri József felvétele, 2009

2. Kerti Lajos. Szentpéteri József felvétele, 2009

3. Dudás János és Árizs Lajos leányaival, Alexandrával és Bettinával. Szentpéteri József felvétele, 2013

1. Szellákné Molnár Katalin és leánya, Katalin. Szentpéteri József felvétele, 2006

2. Kovács János és Lencsés Sándorné (középen). Szentpéteri József felvétele, 2008

1. Fodor Józsefné, Erzsike néni és Szócs József. Szentpéteri József felvétele, 2009

2. Kalmár Pál. Szentpéteri József felvétele, 2013

kisméretű téglák is, melyek a Castrum környékén végeztetett rigolírozási munkálatok alkalmával felszínre kerültek...” (Soós 1929, 3–4. oldal)

A község korai történetéről: Attila és Zsolt vára

„A népvándorlás és későbbben a honfoglalás idején, hogy községem fontos szerepet töltött be, nem csak az itt lakó emberek életében, hanem egész Magyarország történelmében, az kétségtelen. A Tétel dombon volt Atillának fából készített hatalmas palotája, a monda szerint honszerző vezérünk Árpád, községem területén alussza örök álmát. A Tétel dombon volt Árpád fiának és utódjának Zsoltnak a vára, melyet a császári hadak 1556-ban dúltak fel, romboltak le, mely vár nevétől örökölte községem Solt a nevét, így Solt fejedelmi székhely volt. Azt, hogy községem a honfoglaló magyarok életében igen fontos szerepet töltött be, megmásíthatatlanul igazolják a Tétel dombon végzett ásások és ezek alkalmával talált örökbecsű leletek, melyek a Múzeumban őriztetnek...” (Soós 1929, 5. oldal)

A Tételdomb fekvéséről és az ún. őrhalmokról

„A honfoglaláskor, hogy e dombról alapozták meg hazánk nagy részét én csaknem bizonyosnak tartom. E feltevésre az késztet, hogy a Duna-Tisza közén magasabb dombról, mint a Tétel domb, nem tudok, kiterjedése is elég nagy ahhoz, hogy azon bármilyen nagy haderő elhelyezést nyerjen (216 katasztrális hold). Védelmi szempontból a fekvése elsőrangú volt, mert nyugatról hatalmas ingoványos terület védte az ellenséges hadak támadása elől. Azt, hogy őseink nem ünnepelni jöttek ide, hanem harcolni, azt az ásások kézzelfoghatóan igazolják, de ezt igazolja az a 6 előretolt állás, őrhalom is, melyek mestersége alakulatok, (Névszerint: Szima, Bakó, Vásár, Miska, Fűz és Otó halmok) melyek mindenikét a Tétel dombtól 4–8 km távolságra ástak, halmazták fel, melyek keletről, északkeletről és északról félkör alakban veszik körül a Tétel dombot, melynek e halmok voltak őr, illetve előretolt védőállásai. Nyugatról védelmi vonalul szolgált – mint előbb említettem – egy ingoványos terület, melyen ma a község épült (A községben levő tavak ma is összesen 17 katasztrális hold területet foglalnak le) és a Duna a mellette épített őrtornyokkal, melynek partján ma is láthatók a honfoglaláskor épített őrtornyoknak a romjai, maradványai.

Csodálatos, hogy délről a főhaderő semmi néven nevezendő (védelemről) védelmi pontról nem gondoskodott, lehet, hogy e terület is, mint a nyugati, ingoványos volt, de akkor miért nincsenek itt is tavak, miért nincsenek itt is az őrtornyoknak, mint nyugaton vannak maradványai, romjai...” (Soós 1929, 5–6. oldal)

A település török kori pusztulásáról

„Községem a török hódoltság alatt teljesen a tűz martaléka lett, lakói elhagyták a Tétel dombot, környékét, és a nap-nap után mutatkozó ellenséges hadak elől a jelenlegi helyen létezett vízállásos, nádas, zombékos helység magasabban fekvő pontjain telepedtek le, építettek maguknak vert falból lakóházakat...” (Soós 1929, 7–8. oldal)

A középkori Fejér megye és Solt-szék

„Községem Szent István idejében nem Pest vármegyéhez tartozott, hanem a Dunántúlon fekvő Fejér vm.-hez tartozott a ráckevei és a dunavecsei járásokkal együtt. A Duna

nagyobb ága nem a mai mederben folyt, hanem abban a mederben, amely Soroksárnál kezdődött és Dusnok, Nádudvar, Sükösd, Szentiván táján ismét egyesült a Duna másik ágával és így szigetet alkotott. Soroksártól délre Solt és Kalocsa környéke le egész Bács-Bodrog vármegyén még a középkorban is a Dunántúlhoz tartozott. Így tartoztunk mi is Fejér vármegyéhez, de akkor is külön solti résznek nevezhattünk s itt külön alispán és szolgabírák rendelkeztek.” (Soós 1929, 8–9. oldal)

A Nekerkesdi csárdáról

„Fejér vármegye keleti határa iskolánktól a cc. 1,5 km távolságra fekvő Nekerkesdi csárda portájának a közepén húzódott el, északról déli irányban és vette kezdetét Pest vármegye nyugati határa. E csárda különös elnevezését, – melyben többször mulatott Bogár Imre híres rablóvezér is – onnan vette, hogy e helyen cserélték ki a tolvajok Pest és Fejér vármegyéből lopott állatokat és más lopott dolgokat s miután a vármegyei pandurok a tolvajokat csak a vm. határáig üldözték, azok a lopott dolgaikkal a másik vármegyei határra e kocsma portáján átlépve, biztonságba kerültek, miután a fennálló rendelet értelmében mindaddig, míg a másik vármegye közigazgatása üldözésükre engedélyt nem adott, nem üldözheték. Innen van a kocsmának az elnevezése. Itt már „Nekerkesd.” (Soós 1929, 9. oldal)

Az „aranykulcsos város” elnevezés eredetéről

„Nem volnék elég körültekintő, ha megfeledkeznék arról, hogy községem miért aranykulcsos város. A monda szerint meg kell említenem, (a Dunamellék-Kiskunságban jelent meg) hogy IV. Béla mikor meneküléséből visszatért, ekkor az u. n. Kalli majorban rejtőzött el, a még visszamaradt tatárok elől. A monda szerint ezen a határrészen állott Kall község, melyet a tatárok leromboltak. A major területén ma is látható több 100 éves kallifa (kocsányos tölgy). Ez az elnevezés nem a török kalifától származik, hanem az elpusztult község nevétől. E major a környék egyik legmagasabb pontja, mely még az 1891-es árvízkor sem került víz alá. E helyen épült, melyet temető hátnak neveznek, e határrész tulajdonosának gróf Teleki Sándor úr öméltóságának a kastélya, mely kastély fundamentumának a kiásásánál rengeteg csontvázat találtak. Ezen csontvázak közül a koponyák állkapcsok és a felső test csontok abnormisan nagyok, melyek azt bizonyítják, hogy az itt lakók harcias, verekedő emberek voltak. Báró Nopcsa Ferenc állítása szerint a legkorábbi népvándorlás idejéből valók ezek a csontok. E dombot Öméltóságának a véleménye szerint valami forgalmi akadály, vagy valami őskori állat elhullása, majd eliszaposodása idézhette elő. A bölcskei sziget például abból származik, hogy a törökök Buda bevétele után 7 gályán vitték a kincseket Törökországba, melyek közül 1 elsüllyedt, majd eliszaposodott.

Kall község romjait a soltiak IV. Béla részére nem találták elég alkalmasnak és ezért elvitték nagyszámú fedezet mellett a tételi dombot körülvevő 6 mesterségesen készített őrhalom egyikéhez, a közepén fekvő Miskahalomhoz, mely halom nagyméltóságú Nemes Albert úr 5000 holdas birtokának az északi felében van és ott rejtették el a tatárok kivonulásáig. A király a soltiaknak e nemes cselekedetért aranykulcsot adományozott, melyet a jó öreg solti kálvinisták nagy éd féltő gonddal őriztek, melyet később az 1787-ben épített református nagytemplom tornyának a rézgömbjében helyeztek el, hogy azt senki el ne lophassa. Sajnos, de egy nagyobb vihar alkalmával a tornyot villámcsapás érte, az földig leégett. Az aranykulcs a nagy forráságban a rézgömbbel összeolvadt, örök-

re eltűnt. Ma már csak az aranykulcsunknak a mását tudjuk bemutatni községünk címe-
rében, pecsétnyomóin...” (Soós 1929, 16–18. oldal)

Nagy Béla: A Tételhegy és a körülötte levő őrhalmok

Tételhegy (Títélhőgy): Az Alföld egyik tanúhegye, melynek magassága: 112,7 m. A rajta épült várat 1556-ban robbantották fel. Köveit, tégláit részben a solti református templom és templomtorony építéséhez, részben a peregi római katolikus templom léte-
sítéséhez hordták el, de sokat felhasználtak magánházak alapozásához is. Az 1941. évi
árvíz után az árvízkárosultaknak itt ONCSA-házakat építettek.

Bakóhalom: Az Árpád-kori őrhalmok egyike. Ítéletvégrehajtó hely a középkorban. A szájhagyomány szerint Solton a hadnagyokat pusztázóknak nevezték, ha lovon szol-
gáltak. Feladatuk a betyárok kézre kerítése volt. A tizedesek egyike volt a bakó, aki a
szégyenfához, oszlophoz való kötözéseket és vesszőzéseket végezte. A bakóhalmi dülő
Mária-házához tartozott.

Fűzhalom: Fűzfákkal borított honfoglalás kori őrhalmot jelent a helynév. A halmot
az 1970-es években út és rabkaszárnya építéséhez elhordták.

Kopaszhalom: Az Árpád-kori őrhalmok egyike. Homokos, növénytakaró nélkül,
kopár felszínű, kisebb domborulat. Itt volt Draskovics Ivánné kastélya. A terület a 19.
században Vécsey birtok volt, Draskovicsné keresztlányja volt Vécsey Karolinának, tőle
kapta ezt az 500 holdas birtokot.

Likashalom: Az Árpád-kori őrhalmok egyike a dunatétleni határban. Hívják
Csárda-, illetve Templomdombnak is.

Maka-halom (Maka): Árpád-kori nevet őriz a földrajzi név. Maka-halom az Árpád
kori őrhalmok egyike.

Otóhalom (Otóhalom): A földrajzi név Árpád-kori őrhalmot őriz. Egyesek a juhok
fejésével, a juhtejt oltásával hozzák kapcsolatba. Otóhalomnak is mondják.

Sági-halom: Fűzhalom és Vásárhalom közötti részen fekszik a Máriaházai-dülőben.
Előtagja személynév, utótagja pedig köznévi.

Szima-halom: Az Árpád kori őrhalmok egyike. Szima szerbhorvát nyelvben Si-
mont jelent.

Vásárdomb: A földrajzi név Árpád-kori őrhalmot jelent. A középkor folyamán vá-
sárok helyét, magasabb kiemelkedést, domborulatot. A 20. század elején a Kollár és a
Szabolcs családoknak volt itt tanyájuk.

Vezérhalom: Árpád-kori őrhalmot őriz a helynév. Egyes térképeken Árpád-halom-
ként is szerepel.

Forrás: Dr. Nagy Béla: Solt város monográfiája. Solt, 1997, 64–94. oldal.

Trogmayer Ottó: Baján fapalotája

„Nem tudjuk, hol lehetett a kagán szállása, a *ring*, ahol az évszázadok során összehará-
csolt kincseket őrizték. Magam úgy vélem, hogy – szem előtt tartva a különösen gazdag
avar sírok, temetők fekvését – valahol a mai Dunatétény [Tétetlen – T.O. 2006. szeptem-
ber 27.] környékén kellene kutakodni. A község határában, az országúttól keletre hatal-

mas, ezen a területen egyedülálló, elhúzódó kiemelkedés vonzza a tekintetünket. Ha arra utazom, ébren is álmodva, látom a sátrak százait, a tűzhelyek magasba emelkedő füstjét, közöttük pedig a kör alakú cölöpkerítés mögött magasodó fapalotát. Kitérül a deréknyi cölöpökből összerótt erősség kapuja, s kíséretével kilovagol az öreg kagán. Kék-arany kaftánt visel, baljával a gyeplőt fogja, jobbával magasra emeli aranyíját. Derekán hivalkodóan csillog a méltóságát hirdető öv, az arról csüngő aranszerelékek.

A fényes lemezekkel kivert bőrpáncélt viselő kíséret kopjáján lebegnek a zászlócskák. Lenn a domb alján, váll a vállnak vetve, csatasorban rendezetten áll 2500 lovas, kiknek ajkáról a fejedelmet megpillantva egyszerre süvít fel a farkasordításra emlékeztető csatakiáltás, majd vágójuk nyomán remegni kezd a föld. Valahogy így lehetett.”

Forrás: *Trogmayer Ottó: Múltbalátó*. Helikon Kiadó, (Budapest), 2005, 108. oldal.

Fodor Józsefné D. Kiss Erzsébet: Családom legendája

Elmondom Családom legendáját, Nagyapám a múlt század ötvenes éveiben, kislány koromban rám bízta a Család történetét. Fülöpszállás Kurjantó pusztai tanyáján töltöttem nyaranként két hetet. Ő mesélt nekem a Vízi családról, hogy majd én is adjam tovább a Gyerekeimnek. Nagyanyám Vízi lány volt.

A birkatartás nemesi ranghoz volt kötve, csak ők tarthattak nyáját. A ranghoz járt, azért a pallosjog. A Tételhegyen tartották a falkát. Ősapám kutyája naponta eltűnt. Ő keresni kezdte a búvóhelyet. A puli elvezette egy barlangrendszerbe a kiskutyákhoz. Aranykincsre lelt, megtalálta a rómaiak elrejtett kincseit (Édesanyám halálos ágyán árulta el, hogy tudomása szerint egy cserépedény ezüstpénzt is talált*). Nagyon gazdag ember lett, elköltözött innét távolabbra. 99 majort vásárolt, azért nem százat, mert csak a királynak lehetett száz.

Ismertem Vízi Mátyás nevű dédnagyapámat (ő már leszármazott volt), de a pallos még megvolt, Nagybátyáim kukoricát morzszoltak vele, nagyon jó éle volt. Fülöpszállás–Balázspusztán élt az ősi tanyán (majorban) négy fiával és négy lányával. Már régen romba dőltek a Vízi-tanyák, emlékeim vannak csak, szeretem sorba járni a pusztát. Gyerekkorom legnagyobb élményei voltak a családi látogatások.

Édesapámtól tudom, hogy a Solt–Tételhegy központi hely volt. A pusztá királyok pihenő- és szálláshelye. Itt ítékeztek, az elnevezés is erre utal. Tétel – igazságtétel. Itt ítékeztek, igazságot szolgáltattak. Itt állt Attila király fából épült palotája is. Ide menekült IV. Béla király is kíséretével, a mocsaras vidék védelmet nyújtott a menekülőeknek. Ezért adományozott Soltnak aranykulcsot, amit a templomtorony tetején, (annak) gömbjében helyeztek el, hogy mindenki láthassa. Tűzvész alkalmával megsemmisült a toronnyal együtt, ami fából készült. A város (a) pecsétjén őrzi az emléket... Jó szívvel írtam le Családom történetét, mesélek öt (hat*) unokámnak. A legendák velünk élnek.

Solt, 2007. 03. 14. (*kiegészítés: 2013. 10. 14-én)

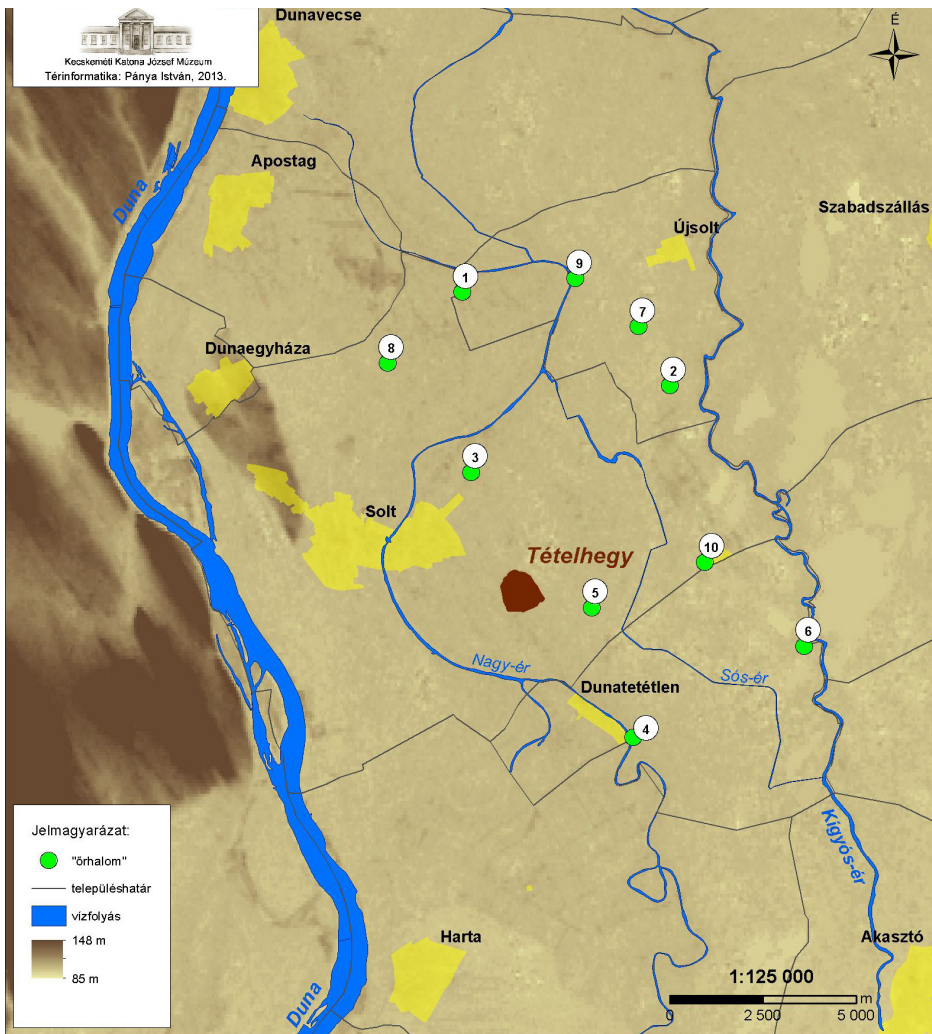
Összeállította: Szentpéteri József

A címlapon

1. *Honfoglalás kori hajfonatkorong a Tételhegyről, 1907. Kardos Judit felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest*

2. *Solt címere*

3. *A Tételhegy. László János légi felvétele, 2005. Civertan Bt., Budapest*

1. A Tételhegy az „örhalmokkal” (1. Bakóhalom, 2. Fűzhalom, 3. Kopaszhalom, 4. Likashalom, 5. Maka-halom, 6. Oltóhalom, 7. Sági-halom, 8. Szima-halom, 9. Vásárdomb, 10. Vezérhalom).
Nagy Béla nyomán készítette Pánya István

Számunk munkatársai:

Petkes Zsolt régész, MTA BTK Magyar Östörténeti Témacsoport
Szentpéteri József régész, MTA BTK Történettudományi Intézet
Zsidai Zsuzsanna történész, MTA BTK Magyar Östörténeti Témacsoport

A Tételhegy, Otlo Braasch légi felvétele, 1997. Pécsi Légirégészeti Télika, Pécs